



Diasporada Kürt müziği



Resim 1



Resim 2

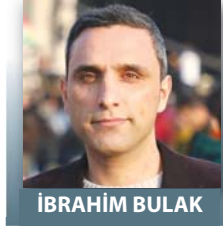


Resim 3

70'li yılların diasporasında Kürt müziği

► Avrupa'da 70'li yıllarda kaseti stüdyoda kayda alıp çoğaltma, maddi külfeti dışında çok zor bir olay değildi. Fakat iş, kasetin prodüksiyonu ile bitmiyordu. Dağıtımını, satışı, tanıtımını yapmak için örgütlü bir yapının desteğine ihtiyaç vardı.

20 - yüzyılın ikinci yarısından sonra Kürtlerin kentlere göçü ve politik arenada görünür olması ile beraber Kürt müziğinde bir kıpırdama yaşanır. Özellikle 60'lı yıllarda ve 70'li yılların başında Ayşe Şan, Mahmut Kızıl, Hüseyin Tunal (Huseynê Farê), Kemal Örkün gibi sanatçılar politik ya-



İBRAHİM BULAK

parılardan desteği olmadan Türkiye'deki müzik piyasasında Kürtçe plakları ile kendilerine yer açmaya çalıştı. 70'li yılların ikinci yarısından sonra ise Kürt örgütlerinin dönemin dünya sol hareketlerinden etkilenmesi ile beraber Kürt müziğinde ve icracılarında da gözle görülür bir değişim yaşandı. Bu yıllarda Kürt örgütleri, kitlelere ulaşmada müziğin gücünden faydalanmaya çalışırlar. Türkiye'de Kürtçe müziğin o dönemlerde bir pazar ve piyasaya sahip olmadığı düşünüldüğünde, bu ilişkiden sadece örgütlerin değil müzisyenlerinde yarar sağladığını söyleyebiliriz. Zira müzisyen için de kitlelere ulaşmada Kürt örgütlerinin araçları ve kanalları büyük kolaylıklar sağlıyordu. Hatta bazı durumlarda müzisyen, örgütün aktif bir üyesi ya da yöneticisi de olabiliyordu. O yılların yoğun politik atmosferi düşünüldüğünde Kürtçe müzik yapanların bir biçimde politik yapılarla ilişki içinde olmaları oldukça doğaldı.

Bu yazıda 70'li yıllarda Avrupa'da özellikle Almanya'da Kürt müzik piyasasının varlığı, mevcut durumu, nasıl işlediği gibi sorulara dönemin kurum ve kişileri üzerinden, aynı zamanda o yılların politik atmosferinin genel bir resmi çizilerek cevap verilmeye çalışılacak.

Dağıtım, satış ve tanıtım nasıl oluyordu?

70'li yıllarda Avrupa'da bulunan Kürtler, üç gruptan oluşuyordu; işçi (eşi ve çocukları), öğrenci ve mülteci. Zaman içerisinde geçişkenlikler ve değişkenlikler yaşanmış olabileceğini de hesaba katarak, bu üç grubun 70'li yıllarda Avrupa'da bulunan Kürtlerin kahir ekseriyetini oluşturduğunu söyleyebiliriz. KDP'nin Kürt öğrencileri arasındaki faaliyetleri dışında* Türkiye'deki Kürt işçi, mülteci ve öğrenci nüfusu arasında en önemli iki kurum DDKD'ye yakın Komelên Karkerên Demokratên Kurdistan (KKDK) ve Federasyona Komelên Karkerên Kurdistanê li Elmanya (KOMKAR). O dönemki adıyla TKSP'ye (Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi, sonrasında PSK) bağlı olan

dernek, ilk olarak 1974 yılında Berlin'de açıldı. Almanya'nın birkaç kentinde daha açılan derneklerden sonra, 1979 yılında bir çatı örgütü olan KOMKAR adını aldı. KKDK ise 1976 yılında Doktor Şivan'ın ardılları ve DDKD'nin Avrupa'daki sempatizanları tarafından Almanya'da kuruldu. O yıllarda Kürt müzik piyasası da büyük oranda bu kurumların elindedir. Avrupa'da o yıllarda kaseti stüdyoda kayda alıp çoğaltma, maddi külfeti dışında çok zor bir olay değildi. Fakat iş, kasetin

prodüksiyonu ile bitmiyordu. Dağıtımını, satışı, tanıtımını yapmak için örgütlü bir yapının desteğine ihtiyaç vardı. Tanıtımda örgütün yayınları, dağıtımda kurumları ve satışında da düzenlenen geceler, dönemin müzisyenlerine büyük bir fırsat sunuyordu. Kürdistan'da olduğu gibi diasporada da bazı müzisyenler direkt bu örgütlerin sanatçısı olarak tanınırken bazı sanatçılar da bu örgütlerle temas halinde olmuşlardır.

Kasetler diaspora ile de sınırlı kalmıyordu. Örgütsel kanallar dışında işçilerin yıllık izinlerini memleketlerinde geçirmek için yaptıkları seyahatler aracılığıyla Türkiye ve Kürdistan'a kadar ulaşıyordu. Kasetler kimi kez derneklerin adına basılırken kimi kez de müzisyenler kendi imkanlarıyla çıkartabilmiştir.

O yıllardan birkaç kaset

1976'da Almanya'ya gelen Şivan Perwer, 70'li yılların diasporasında yıldan yıla popülaritesi artan en gözde müzisyenlerinden biridir. Şivan Perwer, sadece 70'li yıllarda Almanya'da 5 kaset çıkartmış. Temeli'nin, tümü Kürtçe olan 1976 tarihli 'Hozanê Şoresgeri Demokrat' kaseti de KKDK etiketiyle Avrupa'da çıkan ilk Kürtçe kasetlerden biridir. (Kasetin kapağı için bkz. Resim 1) Heval'in 'Koroya Azadî' kaseti ise 1979 yılında KOMKAR etiketiyle çıkar. (Resim 2) Yine KOMKAR'a yakın olan Şexo'nun 'Hawar Hawar' kasedi de aynı yıl çıkar. (Resim 3)

O yıllarda Avrupa'daki en popüler kadın müzisyen Şêrin'dir. (Kaseti için bkz. Resim 4) Şivan Perwer'den birkaç yıl sonra Gulistan Perwer de Avrupa'ya gelir ve ikisi beraber kasetler çıkarır. 70'li yılların ikinci yarısından sonra ve 80'li yılların başında bu isimlerden farklı olarak gece ve etkinliklerde Dilbirin, Qado, Şahin, Ciwan (Haco), Dilgeş, Beşir gibi müzisyenler sahne alır. (1979 yılına ait bir afiş için bkz. Resim 5)



Resim 4



Resim 5

Yolu Almanya'dan geçen sanatçılar

Almanya'daki siyasi ortam ve Kürt müzik piyasasında bulunmasalar da yolu bu ülkeden geçen tanınmış Kürt sanatçıları da vardır. Ayşe Şan, 1972 yılında işçi olarak geldiği Almanya'da yaklaşık 3 yıl çalışır, sonra geri döner. Ayşe Şan, Almanya'da kaldığı süre zarfında bazı etkinliklerde sahne alır.

Türkiye'den Almanya'ya gelen ilk işçilerden olan Dersimli Mahmut Baran da hayatını kaybettiği 1975 yılına kadar Almanya'da işçi olarak çalışır. Daha sonra kasetleri Hunerkom ve Kom Müzik'ten çıkan Mahmut Baran, Almanya'da aktif müzik yapmasa da, onun ev ve aile ortamında söylediği şarkılardan oluşan birçok eseri kayda alınmış.

Hüseyinê Farê de birkaç yıl Almanya'da kalır ve kaldığı sürede kısmen de olsa sanatını sürdürür. Sanatçı bazı şarkılarında Almanya'da kayıt yaptığını, girişte söylediği 'Hêy hêyy Huseynê Farê, la-wikê Elmanya teyrê xerib' sözleriyle vurgular. (Bkz. sanatçının internet ortamında bulunan 'Hay lo Delal' kilamı)

70 ve 80'li yıllarda ulusal bir değer: Aram Tigran

70 ve 80'li yıllarda Almanya'da Aram Tigran, Ayşe Şan (Bkz. Resim 6) gibi sanatçıların kasetleri farklı siyasi yapılar tarafından tekrardan basılır. Bunlar arasında Kürtlerin daha önce Erivan Radyosu'ndan tanıdığı Aram Tigran, en çok ilgi gören sanatçılardandır. Aram Tigran'ın kasetleri 1970'li yıllarda KKDK, Komkar ve 80'li yıllarda da Hunerkom tarafından tekrardan yayımlanır. Bu açıdan Aram Tigran, örgütler üstü ulusal bir figürdür. (KKDK, KOMKAR ve Hunerkom'dan çıkan birkaç kaseti için bkz. Resim 7)

Hunerkom ile gelen değişim

12 Eylül 1980 Darbesi sonrası yoğun mülteci göçü ve PKK'nin Avrupa'da örgütlenip kurumsallaşması ile beraber, diasporadaki siyasi ve kültürel harita değişir. Özellikle 1983 yılında kurulan Komela Hunermendên Welatparêz ên Kurdistanê (Hunerkom) ile müzik alanında büyük bir atılım yaşanır. Temposu ve çalışma tarzı ile tabiri caizse diğer kurumları geride bırakır. Çıkarılan kasetlerin kitlelere ulaşmasında birçok sanatçı için adeta bir çekim merkezi haline gelir.

90'lara kısa bir bakış

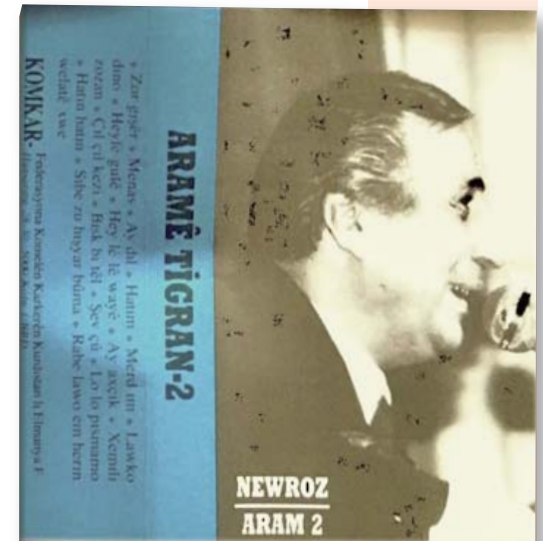
90'larda yoğun bir mülteci akınıyla beraber Kürt diasporasında birçok açıdan ciddi değişimler yaşanır. Bu yılların sanattaki yansımaları için deneysel ve etno-folk müziğe bir yöneliş olduğunu söyleyebiliriz. Artık sol ve ulusal jargonla yoğrulmuş politik müzikten ziyade bölgesel dil ve inançları yansıtan müzikal arayışlar öne çıkar. Bu durumun görece Kürt siyasetinde de kabul gördüğünü ve bu müziğin yaygınlaşmasında da ön açıcı olduğunu söyleyebiliriz.

- ▶ Kürtlerin daha önce Erivan Radyosu'ndan tanıdığı Aram Tigran, en çok ilgi gören sanatçılardandır. Kasetleri 1970'li yıllarda KKDK, Komkar ve 80'li yıllarda da Hunerkom tarafından tekrardan yayımlanır. Bu açıdan Aram Tigran örgütler üstü ulusal bir figürdür.
- ▶ 1983 yılında kurulan Hunerkom ile müzik alanında büyük bir atılım yaşanır. Temposu ve çalışma tarzı ile tabiri caizse diğer kurumları geride bırakır. Çıkarılan kasetlerin kitlelere ulaşmasında birçok sanatçı için adeta bir çekim merkezi haline gelir.

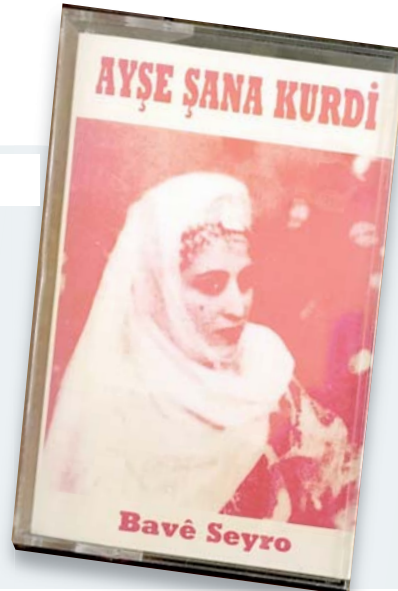
Ortak özellikleri

70'li yıllarda ve sonrasında da Kürt örgütleri siyasal-örgütsel hesap ve ilişkiler üzerinden müzisyenlere kendi yayınlarında yer vermiş, sahip olduğu kitle arasında kasetlerinin yayılmasına, dağıtılmasına, satılmasına izin vermiştir. Bu yalnızca bir örgüte ait bir özellik değil, aksine bahsi geçen bütün Kürt örgütleri bu pragmatik saiklerle müzisyenlerle ilişki kurmuştur. Hatta zaman zaman gerilimler basına yansımış, gazete ve dergiler üzerinden tartışmalar yaşanmıştır.

* 1956 yılında Almanya'nın Wiesbaden kentinde kurulan, daha sonra farklı Avrupa ülkelerinde de şube açan KSSE (Kurdish Students Society in Europe) 1975'e kadar KDP'nin etkisinde Kürdistan'ın farklı parçalarından öğrencilerin yer aldığı yekpare bir kurumdu. Kürtçe orijinal adı Komeley Xwendikaranî Kurd Le Ewrûpa (Avrupa Kürt Öğrenciler Derneği) olan bu kurum, daha çok diplomatik çalışmalar yapıyordu.



Resim 6



Resim 7

HUNERKOM, AKADEMİ VE MİR

► Hunerkom'un öncülüğünde özellikle 1987-2004 yılları arasında her yıl coşkulu müzik ve halk dansları festivali gerçekleştirildi. Bu yıllar arasında 200 halk dansları grubu kuruldu.

► Hunerkom, Akademi ve Mîr Müzik'te çıkan kasetlerde tespit edebildiğim kadarıyla Kürdistan şehitlerini anlatan iki yüze yakın eser okundu.

► Akademiya Çand û Hunera Kurdî, 15 Ağustos 1997'de Almanya'nın Düsseldorf kentinde bir Kürt köyü kurdu. Yeşil ve ağaçlarla örülmüş bir alana üç kon açıldı. Çadırların içi, yaylada olan bir Kürt evi gibi döşendi.

► Sanatçı Şemdîn, 1998 yılında Med TV ekranlarında Şevbêrka Dengbêjan isimli programa başladı. Yaklaşık 20 yıl sürdürdüğü programına yüzlerce dengbêji misafir etti. Bu çalışma ile dengbêjlerin haritası çıkarıldı.

2007 yılında ilk kitabım yayımlandı. Kitapta Kürdistanlı üç kurumun Avrupa'da yaptığı müzik çalışmalarını inceledim. Bu kurumlar

Hunerkom (1983-1994), Akademiya Çand û Hunera Kurdî (1994-2001) ve Mîr (2001)'di. Kitap Kurmancî diliyle yazıldı ve Mezopotamya Yayınevi tarafından basıldı. Kitap bittiği zaman ulaştığım temel sonuçlar, şunlar oldu:

Bu üç kurum, 100 Kürt sanatçısı için kaset ve CD çıkardı. Bu sanatçı ve gruplardan bazıları şunlar: Koma Berxwedan, Kamkaran, Aram Dîkran, Beser Şahin, Adnan Karim, Cemal Tîrêj, Ciwan Haco, Aslika Qadir, Çopî, Diyar, Mahmut Baran, Zozan, Mikail Aslan, Natalya, Necmedîn Xolamî, Seîd Yûsiv, Koma Şîrvan, Dilşad Seîd, Dilovan, Sena, Seyîdxan, Şemdîn, Şehîd Sefkan, Şehîd Mizgin, Şehîd Çiya, Şehîd Serhat, Xelîl Xemgîn, Kawa, Sosin, Xêro Abbas, Qadir Dilan...

1987'den itibaren her yıl Mîhrîcan yapıldı

Hunerkom'un öncülüğünde başlayan Mîhrîcan, müzik ve halk dansları festivaliydi. Özellikle 1987-2004 yılları arasında her yıl, yılın belli bir haftasında büyük bir heyecanla gerçekleşti. Bu yıllar arasında 200 halk dansları grubu kuruldu. Bu gruplar Kürdistan'ın farklı yörelerinden halk dansları, onların öyküleri ve kıyafetlerini derledi. Bu grupların bir özelliği de, hepsinin ismini bir Kürdistan şehidinden almasıydı. Örneğin Hollanda'da çıkan Koma Zilan. Bu grup, uluslararası bir yarışmada birincilik ödülü de almıştı.

Mîhrîcanlara katılan grupların temelini, şehirlerde bulunan Kürt dernekleri oluşturdu. Avrupa'da 200'ün üzerinde Kürt derneği var. 2000'li yılların ortalarına kadar her derneğin bir müzik ve halk dansları grubu olurdu. Bu gruplarda en az 20 genç yer alırdı. Bu gençler kendi dilleriyle şarkılar söylüyor, üyesi oldukları halkın danslarını öğrenip sergiliyorlardı. Bu etkinlikler, onların asimile olmasını engelliyordu. Biraraya gelen grup üyelerine bazen Kürdistan üzerine seminerler veriliyordu. Bu, onları



Firaz BARAN

kendi ülkelerinin tarihine ilişkin bilgi sahibi yapıyordu.

Akademiya Çand û Hunera Kurdî'nin yaptığı önemli bir çalışma şu oldu: Kurum, 1997'den itibaren her yıl Halk Dansları Kampı düzenledi. Bu kamplarda öğretmenler yetiştirildi. Mezun olan ve sertifikalarını alan 150 öğretmen, yaşadıkları şehirlerde halk dansları kursları verdi.

Şehitler üzerine iki yüz eser

Hunerkom, Akademi ve Mîr Müzik'te çıkan kasetlerde tespit edebildiğim kadarıyla Kürdistan şehitlerini anlatan iki yüze yakın eser okundu. Örneğin günümüzde şehit anmalarında en çok okunan "Ez şehîd im, pakrewan im" isimli eseri iki şehit babası olan Ozan Cömert kendi albümünde seslendirdi.

25 Mayıs 1988'de Serhatlı tanınmış gerilla komutanlarından Ahmet Kesip ve sekiz arkadaşı, Botan'da bulunan Benavok'ta şehit düştü. Ozan Şemdîn'in söylediği '25ê Gulanê' eseri, Ahmet Kesip ve arkadaşlarını anlatır.

1989 Ocak ayında Binevş Agal (Bêrivan), Türk devleti tarafından Cizîra Botan'da esir alındı ve yargısız infaz edildi. Agal'ın şehadeti Kürdistan'da bir deprem etkisi yarattı ve yüzlerce genç kadın gerilla saflarına katıldı. O süreçte kadın gerillaların en çok aldığı kod isim, Bêrivan oldu. Sanatçılar da Agal'ın yaşamından ve mücadelesinden etkilendi ve "Bêrivanê" ismiyle şarkılar yazıp söyledi. Bu sanatçılar arasında Dilgeş ve Şehrîbanê Kurdî ilk akla gelenlerdir. Bu konudaki son örneği de Şehit Serhat'tan verelim. Şehit Serhat'ın, Şehit Sema Yüce ve Hewlêr şehitleri üzerine yazıp bestelediği eserler tüm Kürdistan'a mal oldu.

1997: Kürt Köyü

Akademiya Çand û Hunera Kurdî, 15 Ağustos 1997 günü Almanya'nın Düsseldorf kentinde bir Kürt köyü kurdu. Yeşil ve ağaçlarla örülmüş bir alana üç kon (kıl çadır) açıldı. Çadırların içi, yaylada olan bir Kürt evi gibi döşendi. Sanatçılar bu köyde milli kıyafetleriyle dolaştı. Çadırların çevresine Kürdistan'ı anlatan maketler yerleştirildi. Maketlerle Nemrut, İshak Paşa Sarayı, Hasankeyf, Diyarbakır Surları anlatıldı.



Ayaktakiler: Sol baştaki ünlü sanatçı Mamlê, hemen yanında müzisyenler Sertip, Dilzar, Çapuk ve Yûsiv.

Oturanlar soldan sağa: Adnan Karim, Faruk ve Hisên Rêber.

Mamlê, hayatı boyunca 750 eser kaydetti. Hisên Reber, yıllarca Mamlê ile birlikte sahne alan bir isim. Yerel radyo ve televizyonlarda sunuculuk yaptığı dönemler Mamlê ile çok sayıda program çekti. Daha sonra Avrupa'ya gelmek zorunda kalan Hisên Reber, Med TV açılınca ulusal ekranlarda sunuculuk yapmaya başladı. 2000'li yıllarda da Mamlê'nin eserlerini derledi ve toplam 21 CD çıkararak Kürt halkına mal etti.

Foto, Hisên Reber'in Özel Arşivi'nden alınmıştır.



Bu köyün içine giren, kendisini Kürdistan'da sanıyordu. Köyü hazırlayan sanatçılar, Amele ve Piro Galî idi.

Aynı köy, yıl içerisinde Almanya'nın Heidelberg, Münih, Viyana, Köln ve Freiburg şehirleri ile Danimarka ve Fransa'da da kuruldu. Toplamda 100 bin Avrupalı bu köyü ziyaret etti. Bu şehirlerde yaşayan Kürdistanlılar da köye büyük bir ilgi gösterdi. Köyleri yakılan yaşlılar gelip çadırın içinde geceliyordu. O günlerden geriye kalan bir hatıra da yaşlılarımızın kıl çadırların içinde ağlama sesleri oldu.

Şemdin'in dengbêjlik kültürüne katkısı

Sanatçı Şemdin, 1998 yılında Med TV ekranlarında Şevbêrka Dengbêjan isimli bir programa başladı. Yaklaşık 20 yıl sürdürdüğü bu programa yüzlerce dengbêji misafir etti. Bu çalışma ile Kürdistan dengbêjlerinin haritası çıkarıldı.

Dengbêjlik kültürü Kürdistan toplumu içinde tekrar popüler hale geldi, kıymeti daha fazla görünür oldu. Birçok ilde Mala Dengbêjan kuruldu. Artık açılan her Kürtçe televizyon mutlaka bir dengbêj programı yapıyor. Tüm bu çalışmalar neticesinde yüzlerce dengbêjin okuduğu binlerce yöresel eser gün yüzüne çıktı. Bu sonuçların en önemli aktörü olan Hozan Şemdin, bir Hunerkom ve Akademiya Çand û Hunera Kurdî çalışanıdır.

Med TV ve Kürt müziği

Diasporada Med TV'nin Kürt müziğine katkısı üzerinde de durmak gerekiyor.

Uluslararası yayın yapan ilk Kürt televizyonu Med TV idi. 1995 yılında açılan bu televizyon, 77 ülkede yayın yapıyordu. Burhan Karadeniz'in deyişiyle Med TV, "Sanal Kürdistan"dı. Kürdistan'ın inançları (Müslüman, Hristiyan, Alevi, Êzîdi) ve etnik yapıları (Kürt ve Süryani) orada kendini ifade ediyordu. Bu nedenle "Ortadoğu'nun demokrasi marketi" olarak adlandırıldı. Bu, kendini müzik konusunda da yansıtıyordu. Hozan Şemdin'in dengbêjler konulu programından söz ettik.

Bunun yanısıra Med TV, Kürt müziği ve sanatçılar için de bir nefes borusu oldu.

Bir gün Mistefa Dadar ile televizyonda sohbet ediyorduk. "Televizyon açıldı. Biz sürgündeki sanatçılara büyük bir motivasyon oldu. Artık sadece ev-



Şehit Sefkan (Celal Ercan)

lerimizin içinde şarkı söylemeyeceğiz. Bu televizyon ile bütün Kürdistan'a şarkı söyleyeceğiz" dedi.

Müziyen Hisên Rêber, Soranî ve ona bağlı şivelerde, tiyatrocı Barzan Şaswar da Soranî ve Kurmancî programlarla Rojhilatê Kurdistan ve Başûrê Kurdistanî sanatçıları ekranlara taşıdı. Hekim Sefkan, Seyîdxan, Berfîn Hezil ve Sîdar Yigit de daha çok Bakurê Kurdistan ve Rojavayê Kurdistanî sanatçılar ile Kurmancî, Soranî ve Zazakî lehçelerinde müzikler yayınladı.

Med TV'nin ses kalitesi hep örnek gösterildi. Sanatçılar, "O kadar kaliteli bir ses ayarı yapılıyor ki burada okunan eserler stüdyo kalitesinde. Burada okuduğumuz eserlerle bir albüm hazırlanabilir" diyorlardı. Ki, Med TV'de okunan şarkılardan Kürdistan'da çok sayıda korsan albüm hazırlanmıştır. Hatta bu konuda komik bir anı Hozan Şemdin'e aittir. 2006 yılına Güney Kürdistan'a giden sanatçı, bir tablacıda kendi albümünü görünce şaşırmıştır.

Hunerkom, Akademî ve Mîr Müzik'te albüm çıkaran şehit sanatçılarımız Sefkan, Çiya, Mizgîn ve Serhad ile yaşamını yitiren Mahmut Baran, Aram Dîkran, Seid Yûsif, Dilgeş ve Xalê Ehmed'i saygıyla anıyorum.

Amele Hunerkom'un her şeyiydi

Sanatçı Amele, baştan itibaren Hunerkom, Akademî ve Mîr Müzik çalışmalarında yer aldı. Resim çizdi, tiyatro oynadı, halk oyunları eğitmenliği yaptı

ve Mîhrîcan jüri üyeliğinde bulundu. 80'li yıllarda Kürdistanlılar, Avrupa'da kapalı spor salonlarında geceler düzenliyordu. Bu geceler yapılırken salonun dekorunu da yine sanatçılar hazırlıyordu. Amele, yıllarca kara kalemle Kürdistan şehitlerinin resimlerini çizdi. Bu resimler, geceler yapıldığı zaman salonun dört bir yanına asılıyordu. Üstteki fotoğraf 80'li yıllarda yapılan bir geceye ait. Fotoğrafın üst kısmında görüldüğü gibi salon bir başta bir başa Amele'nin çizdiği şehit resimleriyle donatılmış.

Kandil Dağı, Ha Gerîla...

Zamanında Med TV'de yayınlanan 'Kaniya Stranan' isimli programda sanatçıların kısa portreleri de yayınlanıyordu. Bu programda Şehit Sefkan üzerine şu bilgiler aktarıldı:

"1960 yılında Dêrsim'in Lalûşax köyünde doğdu. 1978'de Amed'de Eğitim Enstitüsü'ne kaydoldu. Burada PKK'yi tanıdı ve devrimci çalışmalara başladı. 1979'da Lübnan'a giderek askeri eğitim aldı. 1980 ortalarında Dêrsim'e dönerek askeri ve siyasi çalışmalara başladı. Amaçları gerilla hareketini başlatmaktı. 12 Eylül 1980 askeri darbesi olunca tekrar Lübnan'a ve oradan 1982 yılında Almanya'ya geldi. Hunerkom'un kuruluş çalışmalarında yer aldı ve kurumun amblemini Şehit Sefkan çizdi. Kandil Dağı, Ha Gerîla ve 4ê Gûlanê gibi eserler ona aittir. Ha Gerîla şarkısı halen halkın dilindedir. 1984 yazında Kürdistan'a döndü ve üzerine şarkı söylediği Kandil Dağı'nda gerilla mücadelesine katıldı. Sanatçı Sefkan, 16 Nisan 1985 günü Irak Komünist Partisi'nin bir komplosu sonucu yedi arkadaşıyla birlikte şehitler kervanına katıldı."

Hunerkom'da Sovyet ekolü

Hunerkom çalışmalarında bir Sovyet ekolünden de söz etmek gerekir. Sovyetler Birliği'nde eğitim görmüş veya yaşamış bazı Kürt sanatçılar, Avrupa ülkelerine gelerek Hunerkom çalışmalarında yer aldılar. Bunlardan en tanınanı Aram Dîkran'dır. Sanatçı önce Hunerkom'un, sonraki dönemlerde de Akademî'nin organize ettiği konserlere katıldı. Yine Akademiya Çand û Hunera Kurdî ile Mîr Müzik albümlerini çıkardı.

Hunerkom ve Akademî çatısı altında albüm çıkaran Sovyet ekolünden diğer sanatçılar ise şunlardır: Aslika Qadir, Dilovan, Diyana Wekil, Hemidê Mecîd, Zadîna Şakir, Natalya, Kerem Tahar Gerdenzerî, Casimê Cerdo, Gîrîşê Emo ve Milazimê İsko.



KOMA BERXWEDAN

Diaspora ve Kürt sanatçısı

Diaspora genel anlamda; geleneksel yaşamını sürdürdüğü vatanından uzaklaşmak zorunda kalmış ya da zorla göç ettirilmiş insanların yeni yerleşim alanlarında kurdukları dini ya da milliyetçi, politik ya da farklı motifler temelindeki topluluklar olarak tanımlanır.

Bir devlete sahip olan Türk sanatçının, Ermeni, Afrikalı ya da Arap sanatçının diasporası ile devletsiz bir halk olan Kürtlerin sanatçısının diasporası aynı anlamı taşımamaktadır.

Kürt sanatçısının terk etmek zorunda kaldığı anavatanında, bırakılmı geleneksel yaşamıyla barışık bir yaşam sürdürmesinden, Kürtlük adına hiçbir yaşam hakkının bile olmadığı gerçekliği vardır.

Kürtlük adına her şeyin yok edildiği, geriye kalanların talan edildiği, özünden uzaklaştırıldığı bir ortamın dışına çıkmak Kürt sanatçısı açısından hayati önemdedir.

Bu anlamda Kürtlerin kendi vatanlarının dışında oluşturdukları yeni yaşam alanlarındaki diaspora ile birlikte ele alınacak "Exil-Sürgün" kavram ve olgularının da yeniden güncellenip değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Her ne kadar kelime olarak negatif anlamı taşısa da 'Exil' ve 'Sürgün' olgularının Kürtlerin özgürlük mücadelesine yeni heyecan kattığını, bambaşka bir ivme kazandırdığını, ulusal bilinçlenme anlamında çok büyük katkıları olduğunu belirtmek gerekir.

Tanrı'nın, "yasaklı ağacın meyvesini yememe" şartıyla cennet içinde sonsuza kadar mutlu yaşam sözü verdiği Adem ile Havva'nın hikayesi ile Kürtlerin yaşadıklarıyla benzer bir simülasyon yapabiliriz. Devleti "Tanrı", "Kürtlükten arındırılmış" her şeyi "cennet", Kürtlerin özgürlük mücadelesini de "iblis" olarak tahhayül ettiğimizde ortaya çıkan tabloyu çok rahat yorumlamak ve görmek mümkündür.

Eğer Adem ile Havva'ya yasaklı ağacın meyvesini yememe şartıyla cennette sonsuza kadar mutlu yaşama sözünü veren Tanrı'ya inanıyorsanız; Adem ile Havva'nın ceza olarak gönderildiği dünyayı da cehennem olarak yorumlarsınız. Bu hi-



HAKAN AKAY

kayeye nerden baktığınız ve nerde durduğunuz çok önemlidir. Eğer yasaklar içinde sunulmuş "şartlı cennet"e inanmıyorsanız, yediğiniz elma da zehirli değildir, iblis de kötü değildir, dünya da sürgün ve cehennem değildir. Tanrı da kutsal değildir.

Nitekim Tanrı'nın sahte cennetinde yaşayan Kürtlerin varolması gibi, özgürleşme mücadelesini seçip gerçek cenneti yaratma mücadelesi veren Kürtler de vardır. Ve bu Kürtler için bu yol, mücadele bir sürgün, cehennem değil, tersine gerçek cennettir.

İstanbul en büyük Kürt metropolüdür aldatmacası

İstanbul, Kürtlerin toplu olarak göç ettiği en büyük metropol olabilir ama Kürt kültürü ve sanatı anlamında ele aldığımızda Kürtlerin kültüründen uzaklaşmasının, "Piyasa" dediğimiz atmosferin içinde kendine yabancılaşması ve başkalaşmasının en büyük metropolü de olmuştur.

Kürt özgürlük mücadelesinin esası, sahte cennetler yaratarak veya vadederek Kürtleri öz kültüründen uzaklaştırıp kendi sistemine, düzenine entegre etmek isteyen devletin sisteminin dışına çıkıp mücadele etmektir. Özgürleşmek ve kendisi olmak ancak bu istemin dışına çıkmakla mümkün olurdu. Binlerce kilometre uzaklıktaki Kürdistan dağlarına çekilerek mücadele eden Kürtler yeni bir yaşam iddiası başlattılar. Bunun esası, bu sistemin hem fiziksel hem de ruhsal anlamda dışına çıkıp, kendisini köleleştiren, başkalaştıran her türden düzen etkisiyle savaşım kendisi olmaktı. Bunun için çok büyük bedeller karşılığında yeni sözler söyledi, yeni melodiler, yeni şiirler ve destanlar yarattı.

Tamamıyla yeni yaşam iddiasını yansıtan bu sözlerin, müziklerin ve direniş destanlarının İstanbul'daki müzik prodüksiyon süreçlerine baktığımızda, düzene, sisteme entegre edildiklerini görüyoruz. Binlerce kilometre ötede çok büyük hayatı fedakarlıklar karşılığında yaratılan değerlerin kısmen bilinçli, çoğu zaman da bilinçsiz bir şekilde düzenin ta kalbine yeniden entegre edilerek Kürt kitlesine geri sunulduğunu, adeta geri

1990'ların başına kadar gelişen Kürt müziğini ve özgürlük mücadelesini birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu dönemlere kadar yoğun şekilde mücadelenin içinde olan sanatçıların üretimleri ile siyasal mücadelenin dışına çıkmış sanatçıların üretimleri arasında büyük bir fark görmek mümkündür.

yedirildiğini görmemiz mümkündür.

Bu çalışmalar içinde çok değerli sanatçıların ve aynı şekilde halk tarafından sevilen şarkıların yaratılmış olması hatta bazı albümlerin milyonları bulan satış rakamlarına ulaşması da bu gerçekliği değiştirmemektedir.

Belki kimilerine göre çok abartılı bir iddia gibi gelecek ama İstanbul, fiziki anlamda direnişin sürdürüldüğü kent olsa da ruhsal ve duygusal olarak uzlaşmanın, sisteme entegre olmanın en aleni şekilde yaşandığı bir gerçekliğin adıdır.

Çok yüksek ücretler karşılığında bir kelime bile Kürtçe anlamayan arabesk camiasının en ünlü aranjörlerine teslim edildiğinden beridir, halk müziğimize en büyük zararın verildiği şehrin ismidir İstanbul. Üstüne üstlük hayatını feda eden devrimciler adandığı iddia edilen şarkıların içine eklenen politik söylemlerle birlikte bir anlamda dokunulmazlık zırhına büründürülen bir müzik tarzından bahsediyoruz.

► Gerçek anlamda Kürt diasporasının en güzel örneği Erivan'dır. Stran ve kilamlarının yanında, destanları, masalları ve radyo tiyatrolarıyla toplamda on bin eser sayısına ulaşan Erivan Radyosu arşivi, gerçek anlamda bir Kürdistan kültür, sanat ve tarihi özetini bize sunar.



Fezyoyê RIZOYI

Egidê CIMO

Şarkıları, stran ve kilamlarının ya içinin boşaltılarak Türkçeleştirildiği ya da tamamen yasaklanıp yok sayıldığı Türkiye'ye İstanbul özelinde bakarsanız aynı zamanda büyük bir yanılsamaya da kapılabilirsiniz. Sanki bu ülkede Kürtçe müziğin hiçbir sorunu yokmuş gibi, yıllardan beridir süregelen geleneğini sürdürmeye devam ettiğini, gerek üretim ve gerekse de halka ulaştırılmasının da hiçbir sorunu yokmuş gibi bir yanılgıya kapılıyorsanız, bu da Unkapanı özelindeki İstanbul müzik piyasasının yarıttıklarının sonucudur.

Örneğin, Afrikalı siyahi kölelerin ekonomik durumları zengin enstrümanlı müzik yapmaya uygun değildi. Çok cüzi miktarlarda biriktirdikleri paralarla orkestralarda kullanılmış, ikinci el bile denemeyecek derecede bozuk ya da atılmış bakır üflemler enstrümanları satın alarak, toplayarak Jazz ve Blues müziğinin temellerini atmış oldular. Tamamen kendilerine ait olan çalım teknikleriyle yaşadıkları köle hayatının ağır işkenceli yanlarını olduğu gibi hayatın güzelliklerini de müziklerine yansıttılar.

Bu anlamda İstanbul'daki Kürt müzikal şekillenmesine baktığımızda bambaşka bir realite görüyoruz. Kürtler sanki İstanbul'da bin beş yüz yıldan beri yaşıyorlar, istedikleri bütçelerle istedikleri zenginlikte orkestraları kiralayıp, en kaliteli stüdyolarda kayıt yapıp, İstanbul'un en güzide yerlerinde mekan açıp üretimlerine devam ediyorlar ve üretimlerini de yine çağdaş yol ve yöntemlerle halka ulaştırıyorlar gibi bambaşka bir resimle karşı karşıyayız.

Kürtlerin burdaki üretimleri bize şu duyguyu veriyor: Kürtlerin ne İstanbul'la ne de Kürt kültürünün dejenere eden, yok sayan ve talan eden bir sistemle hiçbir sorunu yoktur. Görünürdeki resim bunu anlatıyor bana maalesef.

Diğer yandan 'Bugün Bize Pir Geldi' şarkısının devamında geçen sözlerin dile getirdiği 'Kabe'deki Muhammed, o bizim padişahımız' gibi tamamen İslami siyasal söyleme hizmet eder şekilde Alevi Kürtleri tekrar İslamiyetin Ali'sine ruhsal olarak bağlanmaya çalışıldı.

İslami tasavvuf felsefesine entegre edilen Kürt Alevileri aynı zamanda "Pir Geldi" şarkısına benzer yüzlerce şarkıyla birlikte geleneksel enstrümanı olan Tembur geleneğinden uzaklaştırıldı. Gerek çalım tekniği ve makamlarıyla zengin olan Kürt Alevi müziğinin icra enstrümanı olan Tembur, Sezar ve Dutar unutturuldu. Bağlama akort sistemine alıştırdı ve "Beyat, Uşak" dediğimiz makamın dışında sanki başka makam yokmuş gibi bir realiteye maruz bırakıldı.

Alevi-Kürt müziği anlamında da baktığımızda İstanbul içeriğinden, felsefesinden, makamsal ve tek-

nik tüm özelliklerinden arındırılmış, yabancılaştırılmış bir realitenin adıdır.

Başka bir çalışmanın, araştırmının konusu belki ama burada bir konuyu dillendirmek istiyorum:

Tanıştığım ve karşılaştığım İstanbul'da yaşamış, yaşayan ve üreten tüm sanatçılara sordum: İstanbul'da iki günlüğüne bile misafir olan yazarlar, şairler, ressamlar ve müzisyenler her dilde eserler bırakmışlar. Ama en büyük Kürt metropolü olarak adlandırılan İstanbul üzerine yazılmış bir Kürtçe şarkının olmadığı sorusuna hiç kimseden yanıt alamadım.

Erivan Radyosu ve diasporadaki Kürt müziği

Gerçek anlamda Kürt diasporasının en güzel örneği Erivan'dır. Stran ve kilamlarının yanında, destanları, masalları ve radyo tiyatrolarıyla toplamda on bin eser sayısına ulaşan Erivan Radyosu arşivi gerçek anlamda bir Kürdistan kültür, sanat ve tarihi özetini bize sunar. Kürt-Alman Kültür Enstitüsü (Deutsch-Kurdisches Kulturinstitut) olarak yakın dönemde dijital platformlarda yayınladığımız 1.000 civarındaki şarkıya ek olarak Cewad Merwanî'nin yıllarca emek vererek hazırladığı 4 ciltlik kitabında da gördüğümüz gibi Erivan Radyosu sadece Kürt geçmişine dair bir arşiv olmasının yanında, Kürtlerin kültür ve sanatının geleceğine ışık tutan ve bu anlamda sanat emekçileri için paha biçilmez bir kaynaktır.

Erivan'da yaşayan Kürt denbêjleri aynı zamanda Kürt müziğine tarihsel hazine değerinde bir zenginlik kattılar. O da Egidê Cimo ustalığı sayesinde Azerilerin Balaban, Ermenilerin Duduk dediği üflemler enstrümanı tamamen dengbêji müzik tarzına uyarlayarak, Egidê Cimo'nun isimlendirmesiyle "Meya Kurdi" yani Kürt Meyi enstrümanını yarattılar.

Çoğu kimse bilmez belki ama Egidê Cimo aynı zamanda çok iyi bir dengbêjdir de. Zaten kendisi dengbêj olmayan bir sanatçının Şeroyê Biro başta olmak üzere eşlik ettiği tüm dengbêjlere uyum sağlaması ve aynı duyguda buluşması mümkün olabilir miydi?

Erivan Kürt denbêjleri, mesela hiçbir Ermeni aranjöre ya da prodüktöre gidip de kendi şarkılarını aranje etmelerini ya da kendi şarkılarına eşlik etmelerini talep etmemiştir. Kendi hikayelerinin yaşayanları ve en iyi anlatıcıları olarak kendileri yorumlayıp icra etmişlerdir.

Hatta öyle ki Ermenistan'da yaşayan birçok Ermeni sanatçının Egidê Cimo başta olmak üzere birçok dengbêjden Kürt kilamlarının (şarkı) yanında

aynı zamanda Kürtçeyi öğrendiklerini görüyoruz.

1- Kürt müziğinin ritmini, 2- Kürt müziğinin melodisini yani enstrümanla icra edilen melodiyi, 3- Kürt müziğinin dengbêjle yapılan yorumunu, yani Kürt müziğini kendisi yapan temel üç elementi de bırakılmı bozulmuş ya da yabancılaşmış şekilde, Egidê Cimo'nun katkısıyla daha da zenginleşerek ileri bir aşamaya ulaştığını görüyoruz.

Ermenistan Kürtleri'nin düğün, nişan gibi özel kutlamalarının yanında cenaze gibi geleneksel ritüellerde de geleneksel müzikleri hiç bozulmadan, deforme olmadan eşlik etmiş ve büyük bir saygıyla yaşamda yerini almıştır.

Avrupa'daki diaspora ve Kürt müziği

Avrupa'ya göç etmiş Kürt müzisyenlerinin ve müzikal üretimlerinin toplamı nerdeyse son 40-45 yıl içindeki Kürt müziğinin yüzde 80'ine tekabül etmektedir diyebiliriz.

Koma Berxwedan başta olmak üzere, Şivan Perwer, Ciwan Haco, Hozan Serdar, Nizamettin Arıç, Ozan Cömerd, Hozan Dilgeç, Xêro Abbas, Ali Baran, Beser Şahin, Hozan Dîno, Delil Dilanar, Mikail Aslan, Ozan Şêxo, Çopî olmak üzere onlarca daha Kürt müzisyen ve yorumcusundan bahsetmemiz mümkün olmazdı.

Gerek Erivan Kürtlerinin yarattığı sanatın özelliğinde ve aynı zamanda Afrikalı siyahi kölelerin yaşam mücadelelerinin eseri olan Jazz ve Blues müziğinin özgünlüğündeki sanat ve sanatçının Avrupa merkezli Kürt müzik dünyasındaki benzeri Koma Berxwedan'dır.

Koma Berxwedan müzik grubunun ve aynı zamanda Hunerkom'un kurulmasında öncü emeğin sahibi olan Şehid Sefkan (Celal Ercan) çok yönlü sanatçı kişiliği saygıyla anılması gereken sanatçıların en başında gelmektedir.

Şehid Sefkan, başta özgün tembur çalım tekniği ve ses yorumculuğunun yanında besteleriyle de yepyeni bir örnektir geleneksel Kürt müziği sanatında. Aynı zamanda çok yetenekli bir ressam olması, tiyatroyla ilgili analizleri ve emeklerini unutmamak gerekir.

Nerdeyse sanatın her dalındaki yeteneği, bilgisi ve ilgisiyle beslenmiş bir sanatçı olan Şehid Sefkan, asıl enerjisini özgürlük mücadelesinden alır.

Denilebilir ki siyasal mücadele ile estetik anlamda sanat mücadelesini en kapsamlı ve donanımlı şekilde yaratan ve icra eden Kürt müzik tarihindeki ilk örnektir.

Şehid Sefkan'la şekillenen Koma Berxwedan öncülüğündeki müzik sanatı gerek soundu, gerek sözleri ve gerekse de çalgıları kullanım biçimiyle de ne tam geleneksel, ne Avrupai ne de başka bir müzik tarzına benzememektedir.

Bu anlamıyla hem Kürt müziğinin geleneksel elementlerini içerir hem de kendisine göre yepyenidir ve özgündür.

Yine Şivan Perwer başlı başına bir örnektir ve Kürt müziğinde fenomen bir sanatçıdır. Özellikle "Kine Em" şarkısı Kürt müziğinde gerek söz, gerek enstrüman, gerek yorumculuk gerekse de estetik anlamda benzeri ve öncesi olmayan başka bir seviyedir.

Kabaca 1990'ların başına kadar gelişen Kürt müziğini ve özgürlük mücadelesini birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu dönemlere kadar yoğun şekilde mücadelenin içinde olan sanatçıların üretimleri ile siyasal mücadelenin dışına çıkmış sanatçıların üretimleri arasında büyük bir fark görmek mümkündür.

Kürt müziğinin ve de hangi alanda olursa olsun tüm kültür-sanat kolları politiktir hatta politik olmak zorundadır ve bunu icra eden sanatçıların da mücadeleden kopuk olmalarını düşünmek mümkün bile değildir.

"Mücadele" her sanatçının hem vicdanına kalmış bir durumdur, hem de yansımaları sanatçının ancak üretiminde, yani eserlerinde kendisini gösteren bir durumdur.

Avrupa'da Kürt müziği, sanatı başlı başına üzerine yüzlerce doktor tezi yazılacak derecede ayrıntılı ve detaylı bir konudur. Buradaki kapsamda kısaca şu fikirleri dile getirmek mümkündür.

1990'ların başına kadar yoğun şekilde aktif özgürlük mücadelesiyle bağlı olan sanat üretiminin, sonraki yıllarda, özellikle 90'ların sonuna doğru bir yığılılığa gittiğini görebiliriz.

Avrupa'da yaşayan sanatçıların kendilerine özgün olan müzik tarzları ve soundları 90'lı yılların ortalarından itibaren Avrupa'ya göç etmiş Türkiyeli Kürt müzisyenlerin ciddi şekilde hakimiyetine girmesiyle beraber, en başta burda yaşayan sanatçıların ellerindeki çalgıları bıraktıklarını görüyoruz.

Egide Cimo'nun elinden Kürt Mey'ini, Şehid Sefkan'ın kendisine özgün çalım tekniği ve soundu olan temburunu elinden aldığınızda, ortaya nasıl bir absürd durum çıkıyorsa, başta Koma Berxwedan olmak üzere Avrupa'da yaşayan birçok sanatçının yaşadığı müzikal sorun tam da burada başlamaktadır.

Bu durum sadece sahnelerde icra etmeye sınırlı kalmamış daha da ileriye giderek, müzikal üretim en doruk noktası olan albüm düzenlemelerine, stüdyo kayıtlarına da tesir ederek bambaşka bir durum ortaya çıkarmıştır. O günlere kadar kendine özgün besteler, çalma teknikleri, enstrümanlar ve hatta stüdyodaki ses yorum teknikleri gitmiş yerine kısaca İstanbul'daki 'piyasa' ile kurulan organik alışverişler sonrasında resmi 'Kürt-Devrimci-Piyasa' müziği soundu ve realitesi çıkmıştır.

► "Keça Kurda" şarkısıyla kadınları savaşa ve özgürlüğü için mücadeleye çağıran bazı sanatçılar, Rojava kadın direnişçilerinin silahlarıyla ve rengarenk başörtüleriyle Avrupa'nın en prestijli dergilerine kapak olmalarıyla beraber sadece ofsayta düşmediler, Kürtlerin gözünden ve gönlünden de düştüler.

Güney Kürdistan'daki otonom kazanımlar ve Türkiye Kürdistan'ındaki Belediye Seçimleri'nin kazanımlarının ardından gelişen büyük festivaller ve konserlerle beraber Kürt sanatçının parayla olan imtihanı da başlamış oluyor.

Normalde paranın, yani finansmanın sanatçının üretimine yansımaları, sanatını daha ileri bir noktaya taşıması beklenirken, maalesef Kürt sanatçıların üretiminde buna denk gelen bir gelişme görmek mümkün değildir.

Avrupa klasik müzik tarihini inceleyin, Mozart, Vivaldi, Haydn, Schuman'dan tutun tüm büyük kompozitörlerin hayatını incelediğinizde aslında batı klasik müziğinin yüzde 99'unun ısmarlama ile yapıldığını görürsünüz. Mesela Mozart'ın Requiem ve Sihirli Flüt eserlerinin nasıl oluştuğuna dair bilgiyi sevgilisine yazdığı mektuplarda görebilirsiniz.

Kısaca burada kendisine ödenen paranın tekrar sanat üretimine daha olumlu anlamda tesir ettiğini sanatçının eserlerinde görebilirsiniz.

İster Güney Kürdistan'dan yardım alsın, ister büyük festival veya konserlerden, ister büyük bütçeler karşılığında gittiği düğünlerden olsun katıldığı etkinliklerden ya da sponsorluklardan aldığı yardımlardan olsun, paranın sanatına daha olumlu anlamda kattığı bir durumu Kürt sanatçısında göremiyoruz.

Hangi ülkede ya da platformda olursa olsun özellikle Kürtlerin verdiği özgürlük mücadelesiyle yakın bir ilişkisi olmayan birçok sanatçının da Dünya Müziği adı altındaki pazara girmeye çalıştığını görüyoruz. Bu konu da maalesef Kürt sanatçıları tarafından çok doğru şekilde anlaşılmamış ve analiz edilmemiştir.

Dünya Müzik pazarı için (World Music) en önemli

özellik olan "Kendinden, kendi geleneksel müziğinden" hangi özelliği taşıdığını çok iyi kavrayamayan birçok sanatçı sadece sözlerinin Kürtçe olduğu ve bir bağlama ya da kavalın nerdeyse aksesuar olarak yer aldığı bir ekibi bir araya getirerek, özellikle de batı enstrümanlarından oluşan müzikal bir yapıyı "Proje" kapsamında batılı organizasyonlara sunmaya çalıştı.

Deyim yerindeyse "Proje" kültürünün revaçta olduğu bir dönemin sonuna gelmemizle beraber korona pandemisiyle bambaşka bir dünyaya girdiğimizi görüyoruz.

Avrupa'daki Kürt müzik diasporasından, 90'lı yılların ortalarından itibaren bahsedemeyiz. Bunun başında da politik bir bilinçten uzaklaşan, kısaca felsefeden uzaklaşan bir sanatçının parayla olan imtihanı da sağlıklı şekilde atlatamadığı gerçekliğidir.

Özellikle Rojava direnişi bütün dünya kamuoyu nezdinde her alanda olduğu gibi özellikle de en başta Kürt sanatçısına tarihsel bir fırsatı altın tepside sundu. Ama başka daha önemli (!) gündemle meşgul olan birçok sanatçı bu durumu idrak bile edemedi.

Sanatı, müziği siyasal mücadeleden, özgürlük mücadelesinin uzağına gitmekle daha iyi ve özgürce yapacaklarını sanan birçok sanatçı da aynı zamanda özellikle Kürt kadın savaşçıların Rojava'daki direnişlerinin nasıl büyük bir saygı ve sempatiyle karşılandığını gördüklerinden beridir, kendilerine gelemiyorlar bir türlü.

"Keça Kurda" şarkısıyla kadınları savaşa ve özgürlüğü için mücadeleye çağıran bazı sanatçılar, Rojava kadın direnişçilerinin silahlarıyla ve rengarenk başörtüleriyle Avrupa'nın en prestijli dergilerine kapak olmalarıyla beraber sadece ofsayta düşmediler, Kürtlerin gözünden ve gönlünden de düştüler.

Oysa Rojava direnişi hem sanatçıya yeni kapılar, yeni heyecanlar, yeni ilhamlar ve yeni de ilişkiler sundu ve hala da sunuyor.

Rojava direnişi bize aslında 'Sürgün'ün de, 'Exil'in de, diasporanın da "mücadele ettiğin sürece" hiçbir öneminin kalmadığı, eskiye ait tüm argümanların ve çerçevelerin bittiğini de göstermiş oldu.

Halk mücadelelerinden, kadın direnişinden, özellikle de Ortadoğu'daki hem Kürt halkının hem de insanlığın onurunu koruma mücadelesi veren Kürtlerin mücadelesinden kopuk, onu doğru yorumlamayan bir tarihsel bilinçten uzak, kısaca felsefeden uzak bir insanın bile sağlıklı bir yaşam duruşuna sahip olmayacağı ama sanatçı bir bireyin ise bu dünyada hiçbir şekilde yerinin olmayacağı mesajını çoktan veriyor.

Yoksa müziğin dijital kaygılarıymış, YouTube kanalıymış, tıklama sayılarıymış, marketingmiş...

Hepsinin ömrü "elektrik" olduğu sürecedir.

Gözlerdeki ve yüreklerdeki enerji ve elektrik bitmesin yeter ki!

► Özellikle Rojava direnişi bütün dünya kamuoyu nezdinde her alanda olduğu gibi özellikle de en başta Kürt sanatçısına tarihsel bir fırsatı altın tepside sundu. Ama başka daha önemli (!) gündemle meşgul olan birçok sanatçı bu durumu idrak bile edemedi.



Avrupa onlar için mekan değil duraktı

Hozan Sefkan, Hozan Mizgin, Hozan Çiya ve Hozan Serhad bir süre Avrupa'da kalıp sonra Kürdistan'a dönen devrimci sanatçılardır. Genç yaşlarda toprağa düşen bu sanatçıların

► REWŞAN DENİZ

söyledikleri şarkılar hâlâ dillerde. Anneler babalar onların isimlerini çocuklarına verdi, çocuklar onların

şarkılarıyla büyüdü. Avrupa onlar için yaşam kuracak yer değildi sadece bir duraktı, Kürdistan'daki devrime güç vermek için bir süre soluklanıp sonra yüzlerini ülkeye dönecek bir durak...

'Ha gerilla' herkesin dilinde

Hozan Sefkan (Celal Ercan), 1960 yılında Dersim Çemişgezek'in Lalüşax köyünde doğar. Dersim 38 katliamı tanıklarının anlatımlarıyla büyür. 1977 yılında Elazığ'da Apocular ile tanışır ve onların çalışmalarına katılır. 12 Eylül Darbesi sonrasında Almanya'ya geçer. Burda hem siyasi hem de kültürel çalışmalara ağırlık verir. Zozan, Amele, Mizgin, Çiya, Xemgin Birhat ve Seyidhan ile beraber Hunerkom'un kuruluşunda yer alır. Müziğin yanısıra resimde de yeteneği olan Hozan Sefkan, o dönem Hunerkom'dan çıkan bir kaset, gazete ve dergi için çizimler yapar. Özellikle 'Ha gerilla / Cihanın umudu gerilla' şarkısı, çocuklar ve yaşlılar da dahil Kürt ulusal mücadelesine gönül vermiş herkesin dilindedir. 1984 yazından önce Doğu'ya sonra da Güney Kürdistan'a geçer. Burada da köy köy dolaşarak, dengbêjleri dinler, onların kilamlarını der-



ler ve yazıya geçirir. Ülkeye dönmeye önce Avrupa'da Kandil Dağı kasedi çıkar. 16 Nisan 1985'te Irak Komünist Partisi tarafından hazırlanan bir komplotu sonucu 7 arkadaşı ile beraber şehit düşer.

Sanatta da savaşta da öncüdü



1962 yılında Batman'ın Bileyder köyünde dünyaya gelen Hozan Mizgin (Gurbet Aydın), 1980 darbesinden kısa bir süre önce bir grup genç ile birlikte Batman'dan PKK'ye katılır. Bekaa Vadisi'nde aldığı eğitimin ardından 1983 yılında Hozan Sefkan ile birlikte Avrupa'ya gönderilir. Hozan Sefkan ile beraber Avrupa'daki kültür sanat çalışmaları sonucu Huner-

kom ve Koma Berxwedan'ı kurarlar. "Çemê Hêzil" ve "Gundino Hawar" şarkılarıyla bütün halka hitap etmeye başlar. Mêrdin ve Garzan bölgelerinde komutanlık yapan Hozan Mizgin, ilk kadın "eyalet komutanı" unvanına da sahip oldu. Tatvan'da ismini duyuran Mizgin, 11 Mayıs 1992 tarihinde kaldığı bir evde yaşanan çatışma sırasında toprağa düşer.

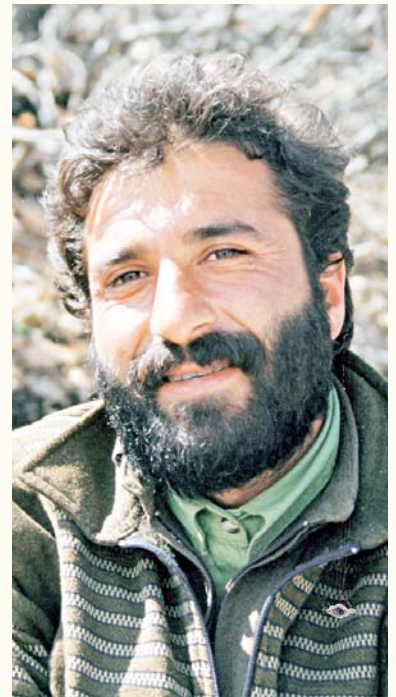
Hewlêr'de katledildi

Hozan Çiya (Gazi Sayan), Kanîreş'in Şarog köyünde dünyaya gelir. Kürt ve Alevi bir ailede büyüyen Çiya, küçük yaşlardan itibaren saz çalmaya başlar. Babası Almanya'ya işçi olarak gelince 13 yaşındayken bu ülkeye yerleşir. Genç yaşta kültür çalışmalarında, sazı ve sözü ile sahne alır. KDP pêşmergeleri, 16 Mayıs 1997 tarihinde aralarında Heyva Sor a Kurdistan Hastanesi ile Mezopotamya Kültür Merkezi'nin de bulunduğu birçok kuruma yönelik düzenledikleri saldırıda, savunmasız onlarca kişiyi katleder. Hewlêr katliamında çoğu gazi ve yaralı olmak üzere 52 PKK kadro ve çalışanı öldürülürken, tutuklanan birçok kişiden de bir daha haber alınamaz. Bu katliamda yaşamını yitirenlerden biri de Hozan Çiya'dır. Hewlêr'de MKM için faaliyet yürüten Hozan Çiya, Hewlêr halkı tarafından oldukça seviliyordu.



Avrupa'da dört yıl kaldı

Hozan Serhad (Süleyman Alpdoğan) 4 Temmuz 1970 yılında Agirî'nin Zêtikan (Eleşkirt) ilçesinde, 5 kardeşin en küçüğü olarak dünyaya gelir. 16 yaşına geldiğinde Türkiye'de başlayan çocuk sanatçı furçasına katılır. İstanbul'a gider ve Murat Esen adıyla "Gülo" isimli ilk kasetini çıkarır. 1991 yılında ise hayatını birleştirdiği üniversiteden arkadaşı Yıldız ile birlikte bir Temmuz günü yönünü Kürdistan dağlarına çevirir. Kültür-sanat çalışmaları için Avrupa'ya gönderilir. 4 yıl burada çalışma yürütür. Daha sonra tekrar Kürdistan'a döner. Hozan Çiya'nın şehit düştüğü Hewlêr'deki bu katliam sonrası yönünü Botan'a çevirir. Tanıklığını 'Hewlêr' şarkısı ile dile getirir. 22 Temmuz 1999'da Elkê'de ölümsüzler kervanına katılır.



Vedat Türkali ile iki karşılaşma

► Cemal TURAN

Türkiye'nin doğa harikalarından biri olan Gökova koyuna 1985 yılı başında termik santral yapılacağı haberleri gazetelerde yer almaya başladı. Doğa savunucuları ve bir kısım aydın, termik santrale karşı itirazlarını yükseltiyordu. Biz de hem termik santrale karşı bir tepki olarak hem de koy yok olmadan gidip bir görelim diye gezi organize ettik.

Doğa harikası bir yer olduğuna dair methini çok duymuştuk Gökova koyunun. Sonunda dokuz kişilik bir grup olarak çadırlarımızı aldık, Eylül ayı ortalarında İstanbul'dan Gökova'nın yolunu tuttuk.

Gökova koyunda bulunan orman kampı içinde çadırlarımızı kurduk. Kamp sakindi, bizden başka dört-beş çadır vardı. Hemen denize gittik ve deniz değil, adeta durgun bir gölle karşılaştık. Mayoları giyip denize girdik. Suyun üst bölümü üç dört santim tatlı su ile kaplı. Dalar-ken önce soğuk sonra sıcak bir su ile karşılaşıyorsunuz. Kampın bir tarafı ise dağ yamacı, aynı zamanda Özel Doğa Koruma Bölgesi ve geyikler cirit atıyor.

Tabii hepimiz bölgeyi çok beğendik. Kampımızın üçüncü gününde, bir haftalık tatilimizi uzatalım mı diye konuştuk ama bir karar vermedik. Sonra grubumuzdan bazı arkadaşlar otuz metre ötemizde olan denizin kenarında güneşlenmeye gitti. Bir kısmımız da çadırların yanında ya kitap okuyor ya da uymaya çalışıyordu. İki yüz-iki yüz elli metre uzakta bir kadınla bir erkek belirdi. Bize doğru geldiler. Altmışlı yaşlarda olan erkek, "Merhaba çocuklar, bu kampın çıkış kapısı hangi yöndedir?" deyince yerde ve bankta oturan biz ayağa kalktık. Erdi, öne çıkarak yolu göstermek istedi. O arada yaşlı adam, "Çocuklar galiba öğrencisiniz" dedi. Erdi, "Evet" cevabını verdi. Yaşlı adam, "Ha iyi, ben de yazarım" dedi. Haluk'un "Yazar mı, hangi yazar?" sorusuna yaşlı adam, "Ben yazar Vedat Türkali'yim, bu da eşim Merih" dedi. Bu lafı duyar duymaz yüksek sesle "Neee?" dedim ve birkaç metre geride olan masaya yöneldim. Masanın üstündeki gazete kağıdı ile kaplı kitabı alıp getirdim. Üstündeki gazeteyi yırtarak, "Bu da sizin kitabınız" dedim. Vedat Türkali ve eşi şaşırarak önce birbirlerine sonra da gülererek bize baktı. Haluk, "Bir çayımızı içmez misiniz?" deyince ikisi de "Hay hay" deyip masanın yanında sabit olan banklara oturdu.

Erdi hemen çay yapmaya başladı. Bir yandan da deniz kenarında güneşlenen diğer arkadaşlara el işareti ile "gelin, gelin" yaptı. Onlar da iki yaşlıyı görünce aceleyle geldiler. O arada biz de meraklı bakışlarla masa-



Vedat ağabey nereli olduğumu sordu, "Sivas" dedim. "Hımm, şimdi anlıyorum" dedi. Gençlerden biri söze girdi: "Neyi?" Bana döndü ve "Niye Bir Gün Tek Başına'yı beğendiğini şimdi daha iyi anladım" dedi. "Niye?" dedim. "O romandaki kıza aşık oldun tabii..!"

nın etrafına oturduk. Vedat Türkali bize nereden geldiğimizi ve hangi okulda okuduğumuzu sordu.

Dokuz gencin yedisi liseyi bir yıl önce bitirdiklerini ve farklı üniversitelerin birinci sınıfında okuduklarını, bir kadın da ikinci sınıfta okuduğunu söyledi. Ben ise üniversiteye giremediğimi ve çalıştığımı söyledim.

Sonra hangi kitapları okuduğumuzu sordu. Haluk, birkaç farklı kitap ismi verdi, sonra Erdi dört beş araştırma ve roman ismi saydı. Ardından ben söze girdim, "Ne bulursak okumaya çalışıyoruz" dedim. Sonra diğer arkadaşlar anlattılar.

Vedat Türkali bana dönerek, "Mavi Karanlık bitti mi?" diye sordu. "Hayır ama bitirmek üzereyim, 40 sayfa kaldı. Bundan önce de Bir Gün Tek Başına'yı okudum" dedim.

Vedat Türkali, "Ha iyi o zaman" dedi. Sonra diğer gençlere sordu: "Siz de benim kitaplarımı okudunuz mu?" Haluk, "Ben, Bir Gün Tek Başına'yı okudum" dedi. Diğerleri "yok" anlamında kafa salladı. Sonra bana döndü, "Hangi kitabımı beğendiniz?" diye sordu. Ben duraklamadan, "Bir Gün Tek Başına'yı dedim. Vedat Türkali, "Ama siz bunu daha bitirmemişsiniz. Bunu bitirin, fikriniz değişebilir" dedi. "Sanmam, zaten okurken bolca arkadaşlara da anlattım, niye Bir Gün Tek Başına'yı beğendiğimi de" diye yanıtladım.

Vedat Türkali, "Siz yine de bitirin. Biz yandaki köyde kalıyoruz. Bugün bitir, yarın oraya gelin konuşuruz" dedi. Sonra, şivemden anlamış olacak ki, "Siz Kürt müsünüz?" dedi. "Evet" dedim.

Bu arada çaylar geldi, içtik. Neler yapıp yapmadığımızı sordu. Biz de kitapları nasıl yazdığımızı sorduk.

Vedat Türkali ile söyleşiden notlar...

"Romanlarda da Türkiye devrimci hareketinin panoramasını yansıtmak, doğruları yazmak, özellikle gençlerin bilmedikleri dönemlerle ilgili açıklamalar yapmak istedim. Zannediyorum benim romanlarımın tümünü okuyan insan, son 70-80 yılın siyasal yaşamını görür."

"Benim Kürt sorunundaki tavrım bellidir. Bu konuda kitabım da var, "Kürt Yazıları" diye. Ve zannediyorum edebiyatımızda, bir romanda ilk defa "Güven"de Kürt sorununa değinen bir takım şeyler vardır.

"Kürt sorunu, bizim temel sorunlarımızdan biridir ve yapısal bir sorundur, bunu kabul etmek gerekir. Ve ben inanıyorum ki, Türk toplumu Kürt sorununu çözmeden hiçbir sorunu çözemez."

Mavi Karanlık kitabını imzalamasını istedim. Kalem istedi. Elleri titriyordu, "Ben normalde mühür kullanıyorum, imza atamıyorum" dedi ve zorlansa da kitabı imzaladı.

Vedat ağabey nereli olduğumu sordu, "Sivas" dedim. "Hımm, şimdi anlıyorum" dedi. Gençlerden biri söze girdi: "Neyi?" Bana döndü ve "Niye Bir Gün Tek Başına'yı beğendiğini şimdi daha iyi anladım" dedi. "Niye?" dedim. "O romandaki kıza aşık oldun tabii!" Ben "Ne alakası var" deyince yanıtladı: "Var, alakası var. Seher hemşehrin, Sivaslı ve güzel."

Herkes bana bakınca ben de biraz utanarak kendimi büzdüm, ses etmedim.

Yaklaşık iki saat yanımda oturduktan sonra Vedat Türkali ve eşi kalktı, "Artık köye gidelim" dediler. Erdi, "Tamam, sizinle geleyim, yolu gösteririm" dedi. İkisi de güldü. Merih abla, "Gençler, bu sizi kandırdı, yolu biliyoruz. Sizin öğrenci olduğunuzu anlayınca yolu bahane etti yanınıza gelmek için" dedi. Hep beraber güldük. Sonra kalkıp birkaç adım attıktan sonra, "Gençler, yarın saat birde ileriki köyde Mimar Nail Çakırhan'ın evinde olacağım, sizi de bekliyorum" dedi. Yavaş yavaş köye yol aldılar.

Sonra hemen kitabı okumaya giriştim ve o akşam geri kalan kısmı da bitirdiğimde, "Fikrim değişmedi" dedim yanımdaki arkadaşlara.

Ertesi günün 13.00'ünü ipe çektim. Gerçi artık yanındaki diğer arkadaşlar da çok merak etmişti.

Bir arkadaşımızı çadırların yanında nöbetçi bırakıp erkenden köyün yolunu tuttuk. 12.00 gibi gidip evi bulduk, birkaç kişi vardı. Müstakil bir ev ve mimari harikası. Adeta bir müze gibi. Evi gezdik ve bahçeye çıkıp Vedat Türkali'yi bekleme başladık. Biraz sonra geldiler. Tabii başkaları da geldi. Elli-altmış kişi gelmişti. Sohbeta başladık.

Vedat Türkali, termik santrale bu güzelim doğayı yok edeceği için karşı olduğunu belirtti. Sonra dinleyicilerden kitaplarına ilişkin bir iki soru geldi, onları cevapladı. Yaklaşık bir saat süren sohbet bitti.

Biz yanına gittik, merhaba dedik. Mavi Karanlık kitabını elimde tutuyorum. "Bitirdin mi" diye sordu, "Evet" dedim.

"Gençler oturun" deyince yanına oturduk. Bana döndü, "Fikrin değişti mi" diye sordu,

"Hayır" dedim. "Niye?"

Titreyerek, kekeleyerek anlatmaya başladım: "Mavi Karanlık'ta hep küçük burjuvaları eleştiriyorsun ama ne yapmaları gerektiğini anlatmıyorsun. Bir Gün Tek Başına'da ise bir mücadele var."

Sen bir şeyler yazıyor musun?" diye sordu. "Hayır" dedim. "Niye yazmıyorsun" dedi. Ben de "Yazamam ki" dedim. "Yazarsın, yazarsın. Sen bir yazmaya başla, düzeltmesi benden" dedi. Sonra İstanbul'daki adresini yazıp bana verdi. İstanbul'da görüşmek dileğiyle yanlarından ayrıldık ve kampın yolunu tuttuk.

Tabii ne ben ne de diğer arkadaşlar Vedat ağabeyin İstanbul'daki evine gittik. Grup gittikçe daha az görüşmeye başladı. Yaş büyüdükçe farklı siyasi eğilimler de ortaya çıktı.

Ertesi yıl İnsan Hakları Derneği kuruldu. İstanbul Şubesinin en genç üyelerinden biri oldum. Vedat ağabeyin kitapları da çoğaldı; onu yıllarca insan haklarına ilişkin açıklamalardan ve kitaplarından kısmen takip ettim.

İlk karşılaşmamızın üzerinden 16 yıl geçtikten sonra, Aralık 2001'de, Vedat Türkali'yi bu kez Alman-

ya'nın Bremen kentindeki Hikmet Kıvılcımlı Sempozyumu'nda yeniden gördüm. Uygun zamanını bulduğumda, kendimi tanıttikten sonra ilk karşılaşmamızı hatırlattım. Vedat ağabey, "Evet, öyle bir şey olmuştu" dedi. Vedat Türkali artık olmuştu "Vedat ağabey".

Almanya'da bir-iki yıldır günlük Özgür Po-

litika'da gazetecilik ve kültür editörlüğü yaptığımı söyleyince, "Ha, yazmaya başladın yani" dedi. "Yok" dedim, "Ama haber ve söyleşiler yapıyorum ve buraya da sempozyum haberinin yanı sıra sizinle söyleşi yapmaya geldim."

Vedat ağabey, "Benim sonraki kitaplarımı okudun mu? Biliyorsun sanırım, kitaplarımı okumayanlarla söyleşi yapmıyorum" dedi. Çoğunu okuduğumu söyleyince kabul etti: "Tamam, sempozyumdan sonra konuşuruz."

Vedat ağabey, Bir Gün Tek Başına ve Mavi Karanlık romanlarından sonra Eski Filmler (Senaryo), Bu Gemi Nereye (Anı), Dallar Yeşil Olmalı (Oyun), Tek Kişilik Ölüm, Özgürlük İçin Kürt Yazıları (Yazılar), Güven, Komünist (Anı), Yeşilçam Dedikleri Türkiye, Bu Ölü Kalkacak (Oyun) gibi kitaplara imza atmıştı ve ben de bu kitapların birçoğunu okumuştum.

Sempozyumdan sonra Vedat ağabey ve Mihri Belli, R. Nuri İleri, Emin Karaca gibi birçok kişi, birkaç gün Hamburg'ta Demir Küçükaydın ve Dr. Selçuk Eralp'ın konukları oldu.

Vedat ağabeyin yanı sıra Türkiye'den gelen diğer konuklarla da sohbet olanağım oldu. Vedat ağabey artık yazmak istemediğini söyleyip "Artık yazma sırası sizin gibi gençlerde" diyerek, orada bulunanları birkaç kez cesaretlendirdi. Birçok anısının yanı sıra Türkiye'deki siyasetçilerin yalancılığı üzerine yazdığı "Yalancı Tanıklar Kahvesi" öyküsünü anlattı. Daha sonraki yıllarda bu öykü, "Yalancı Tanıklar Kahvesi" adı ile kitap olarak da yayımlandı. Ardından "Kayıp Romanlar" ve "Bitti Bitti Bitmedi" gibi kitapları yazdı.

Vedat Türkali ile kitapları ve siyaset üzerine yaptığım söyleşi 2 Ocak 2002 tarihinde Özgür Politika'da "Asrın panoramasını yazdı" başlığı ile yayımlandı. 1919'da Samsun'da doğan Vedat Türkali (Abdulkadir Pirhasan), 29 Ağustos 2016'da 97 yaşındayken yaşama veda etti, ancak çok sayıda kitabı ve dünya görüşü ile aramızda yaşamaya devam ediyor.



Cemal Turan, Servet Ziya Çoraklı (Şair, 29.12.2009'da yaşamını yitirdi), Vedat Türkali ve Gazeteci İrfan Cüre (Hamburg, Aralık 2001)



Ölüm Meleği

Nazilerin Ünlü Alman doktoru Joseph Mengele. Nam-ı diğer Ölüm Meleği. Mengele kadınlar üzerinde bir çok deney yaptı. Nazi-ler için Yahudi, Çingene, Komünistlerin yanı sıra fiziksel ve zihinsel engelliler de öldürülmesi gerekenlerdi. Özel kışlalara yaptıran Mengele, bu kışlalara 'Hayvanat Bahçesi' ismini uygun görmüştü. Birçok kadın bu kışlalarda kısırlaştırıldı. Anestezi kullanılmadan kadınların uzuvları kesildi. Kadın toplama kamplarında binlerce kadın insanlık dışı deneylere maruz kaldı.



Zoya Kosmodemyanskaya (13 Eylül 1923-29 Kasım 1941)

Zoya Sovyetler Birliği'nin en saygın kadın kahramanlarından biriydi. Almanların konuşlandığı bir köyü yakması için emir aldı. Zoya köyü yakmıştı fakat bir Rus işbirlikçisi kendisini Nazi askerlerine bildirmişti. Yakalanıp idam edildiğinde 18 yaşındaydı. İdam edilmeden önce: "Ölmek için korkmuyorum! Halkım adına öleceğim için mutluyum! Siz şimdi beni asıyorsunuz ama yalnız değilim. Biz iki yüz milyon insanız. Hepimizi asamazsınız."

Almanlar, Zoya'nun vücudunu birkaç hafta darağacında asılı bıraktılar. Sovyetler, Ocak 1942'de bu toprakları ele geçirdikten sonra Zoya'yı toprağa verdiler.



BARIŞ BALSEÇER

Fotoğraflarla 'Savaş ve Kadın'

Sümer Rahip Devletin ortaya çıkışıyla birlikte köleleştirilen kadın, bu çağdan itibaren ötekileştirilen, gündelik hayatta, savaşlarda tecavüze uğrayarak devletler, gruplar, topluluklar ya da erkek birey bazında erk sağlamanın, üstünlük kurmanın aracı olarak görülmüştür.

Bu paralelde kadın bedeni araçsallaştırılmakta, patriarkal düzende en eski çağlardan beri belli bir

kişinin, grubun ya da toplumun nesnesi sayıldığı için, savaşan iki grup arasında en fazla yarayı alan taraf olmaktadır.

Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan bunu, "Uygur-*garlık tarihi, kadının kaybedişi ve kayboluşu tarihidir aynı zamanda. Bu tarih tanrı ve kullarıyla hükümdar ve tebaalarıyla, ekonomik ve bilim sanatıyla erkek egemen kişiliğin pekiştiği tarihtir"* diyerek ifade eder.

"Erkek savaştır, savaş erkektir". Dünyanın her yerinde süren savaşlarda acılar yaşayan, tecavüze uğrayan, savaşın yarattığı mağduriyeti en fazla yaşayan kadınların bedeni de savaşan taraflar için çoğu zaman ganimet, çoğu zaman da kent ya da ülke ile bir tutulmakta, ikisi de yağmalanmaktadır.

Fotoğraflanan, tarihin belleğine işlenen birkaç fotoğrafla savaş ve beraberinde kadına yönelik şiddeti ele aldık.



Nagasaki Katliamı

Nagasaki'ye atılan atom bombasından bir gün sonra (10 Ağustos 1945) çekilen bu fotoğrafta hayatta kalmaya çalışan bir anne ve onun bebeğini görüyoruz.

9 Ağustos 1945'te saatler 11.00'ü gösterdiği sırada Amerika Birleşik Devletleri Nagasaki şehrine atom bombası atmış ve yüz binlerce insanın ölümüne sebep olmuştu.



Fransız Kadın (Yıl 1944)

Alman askerleri tarafından dövülmüş, kucağında bebeğini tutan bir Fransız kadın. Saçları kazıtılmış. Alman bir askerden hamile kaldığı için ona böyle bir ceza vermişler. Yanındaki ise annesi. Kızının hamile kalmasına engel olmadığı için Almanlar onu da cezalandırmış. Bu ceza ile aşağıladıklarını düşünmüşler, insanlığın en aşağılıkları.



Ceset toplamak (Tarih: 28 Nisan 1945)

Alman askerleri tarafından dövülmüş, kucağında bebeğini tutan bir Fransız kadın. Saçları kazıtılmış. Alman bir askerden hamile kaldığı için ona böyle bir ceza vermişler. Yanındaki ise annesi. Kızının hamile kalmasına engel olmadığı için Almanlar onu da cezalandırmış. Bu ceza ile aşağılıklarını düşünmüşler, insanlığın en aşağılıkları.



Wehrmacht'in adamları

Zoya, Sovyetler Birliği'nin en saygın kadın kahramanlarından biriydi. Almanların konuşlandığı bir köyü yakması için emir aldı. Zoya, köyü yakmıştı fakat bir Rus işbirlikçisi kendisini Nazi askerlerine bildirmişti. Yakalanıp idam edildiğinde 18 yaşındaydı. İdam edilmeden önce: "Ölmek için korkmuyorum! Halkım adına öleceğim için mutluyum! Siz şimdi beni asıyorsunuz ama yalnız değilim. Biz iki yüz milyon insanız. Hepimizi asamazsınız."

Almanlar, Zoya'nun vücudunu birkaç hafta darağacında asılı bıraktılar. Sovyetler, Ocak 1942'de bu toprakları ele geçirdikten sonra Zoya'yı toprağa verdiler.



İmha Kampı

Alman askerleri tarafından dövülmüş, kucağında bebeğini tutan bir Fransız kadın. Saçları kazıtılmış. Alman bir askerden hamile kaldığı için ona böyle bir ceza vermişler. Yanındaki ise annesi. Kızının hamile kalmasına engel olmadığı için Almanlar onu da cezalandırmış. Bu ceza ile aşağılıklarını düşünmüşler, insanlığın en aşağılıkları.



Yıl 1942

Fotoğrafın çekildiği yer ise bilinmiyor. Yürümeyi yeni öğrenmiş bir Sovyet çocuk annesinin cansız bedeni üzerinde çaresizce ağlıyor. Bu tarihe ait karalanan her sayfada bir çocuğun ahi, bir annenin tabutu gizlenmiştir.



Varşova Gettosu Ayaklanması

Zehirli gazlarla yok edileceklerini bilen Yahudi kadınların Hitler'e karşı başlattığı bir isyan. Naziler ilkin Yahudileri Almanlardan ayırarak farklı mahallelere yerleştirdiler. Sonra ise imha kamplarına İsyan sonunda yaklaşık 56 bin insan katledildi. Fotoğrafta isyan sonucunda teslim olan kadınlar görülüyor. Her savaşta gördüğümüz kadını çıplak bırakarak aşağılama geleneği ise değişmemiş.



Ukraynalı gençler

Yıl 1941. Lvov Almanlar tarafından işgal edildi. İşgal sonrası binlerce Yahudi toplanma kamplarına gönderildi. Karşı gelenler ise katledildi. Fotoğrafta Ukraynalı çocuklar tarafından sopalarla kovalanan bir Yahudi kadını görüyoruz.



Savaşta çocuk

Yıl, 1944. Yer Beyaz Rusya. Bir Rus kız çocuğu, Ozarichi Toplama Kampı'nın kurtarılmasının ardından katledilen annesini uyandırmaya çalışıyor.



Toplama Kampı (1945)

Bergen-Belsen toplama kampında çeşitli işkencelere maruz kalmış genç bir kadın.



Koreli kadınlar

Japon ordusu, savaş esnasında askerlerinin cinsel ihtiyaçlarını karşılaması için birçok Koreli kadını, seks kölesi haline getirdi. Sayıları 200 bine yaklaşan bu kadınların oluşturduğu topluluğu ise konfor kadınları anlamına gelen "Comfort Women" ismi verildi.



Şengal Soykırımı (3 Ağustos 2014)

Şengal'e saldıran DAİŞ, 5 bini aşkın Êzîdî'yi katletti, binlerce kadını kaçırıp köle pazarlarında sattı, hâlâ üç bine yakın Êzîdî kadın ve çocuk DAİŞ'in elinde. İnsanlığın gözü önünde gerçekleşen bu katliam Türk Devleti ve desteklediği cihadist çeteler tarafından gerçekleştirildi. Türkiye ise işlediği insanlık suçundan dolayı hala yargılanmış değil. Yakın tarihin en büyük katliamına ise dünya sessiz!

Ekin Wan (10 Ağustos 2015)

Varto'da katledildikten sonra cansız bedeni çıplak şekilde teşhir edildi Ekin Wan'ın (Kader Kevser Eltürk). Türk devleti bilerek servis etmişti fotoğrafı. Bu kez fotoğrafı değil, Serpil Oda-başı'nın Ekin Wan'ın cenazesini çok farklı bir şekilde imgeleyerek resmettiği eserini paylaşmayı tercih ettik.



Taybet Ana (2015)

Şırnak'ın Silopi ilçesinde, 14 Aralık 2015 tarihinde ilan edilen sokağa çıkma yasağının 5'inci gününde Türk askerlerince katledilen ve cansız bedeni 7 gün boyunca sokak ortasında bekletilen 57 yaşındaki Taybet İnan (Taybet Ana).



Çiçek Kobanê (2019)

Türkiye'nin desteklediği DAİŞ ve türevi cihadist çetelerin revize edilerek Özgür Suriye Ordusu'na döndürüldükten sonra Kürdistan'da yüzlerce insanlık suçu işleyen çeteler. Türk Ordusu ve destekledikleri çetelerin Serêkaniyê ve Girê Spî'de Ekim 2019'da gerçekleştirdikleri işgale karşı direnen ve çetelere esir düşen devrimci bir Kürt kadın, Çiçek Kobanê. Vahşiliğin tüm karelerinde tekerrür eden aynı yüz ifadeleriyle çeteler fotoğrafa yansımış bu anda.



Dersim Tertelesi/Soykırımı (1937-1938)

Dersim katliamında binlerce insan katledildi. Fotoğrafta vahşetin kısa bir kesitini görüyoruz. Katliam sonrasında binlerce genç kadın ise Türkiye'nin batı bölgelerine taşındı. Çoğu Türk ordusunun üst rütbelilerine köle edildi. Binlerce çocuk ise asimile edildi.



Vietnamlı kadın (1969)

Kafasına Amerikan askerleri tarafından dayanmış Vietnamlı kadın, Vietnam Savaşı, 1969 (Keystone / Hulton Images / Getty)212



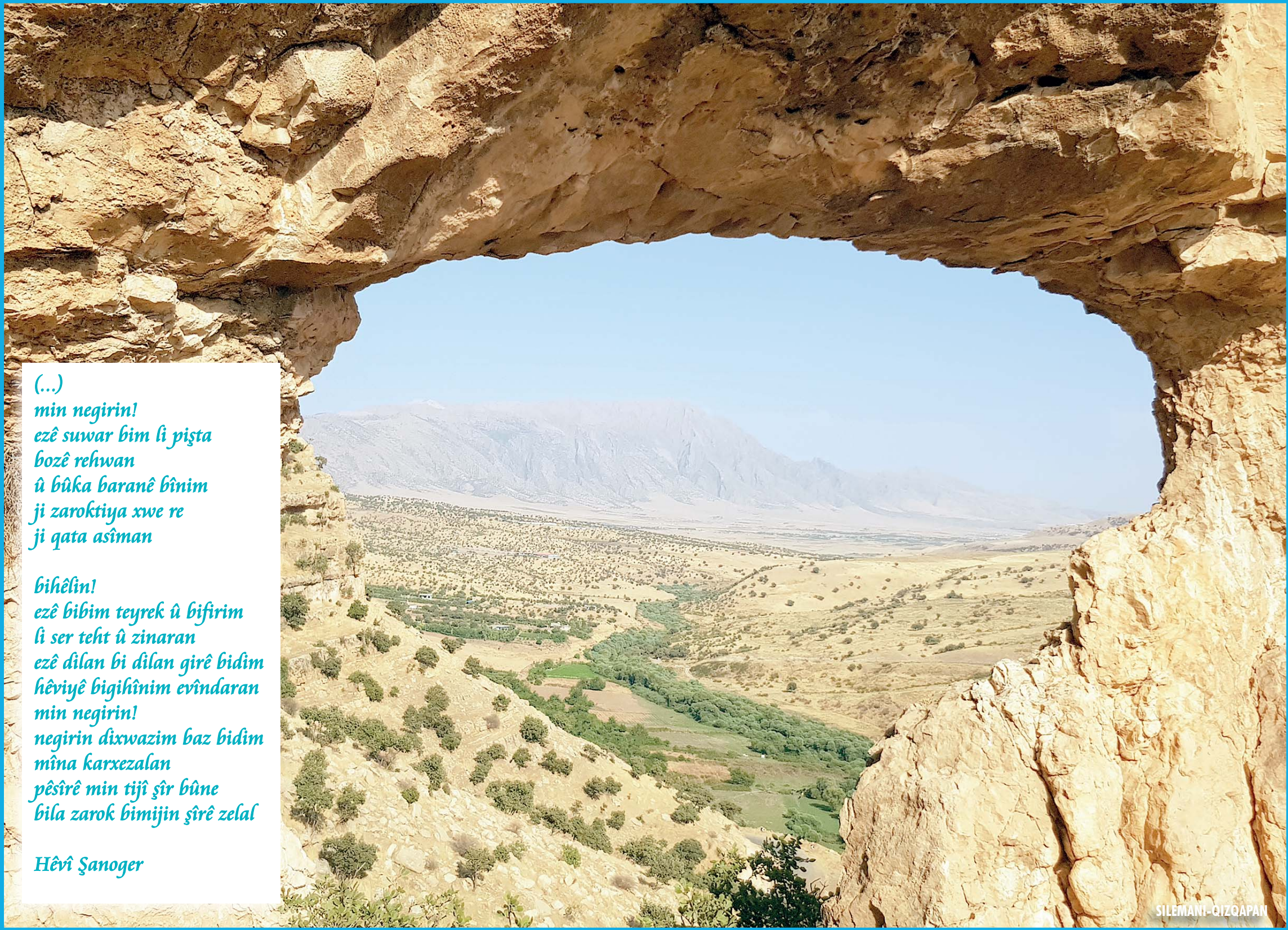
Ermeni Soykırımı (1915)

Milyonlarca Ermeni, Osmanlı tarafından katledildi. Soykırımdan kaçanları ise sürgün yollarında açlık ve sefalet bekliyordu. Fotoğrafta Süryani çölünde açlık çeken bir Ermeni anne ile oğlu görülüyor. Yıl 1916. Fotoğraf Ermeni Soykırım Müzesi ve Enstitüsü koleksiyonundan alıntıdır.



Fransa'da faşizan uygulamalar

Fransa tarihinin karanlık yüzünden bir kesit. Nazilerle işbirliği yaptıkları düşünülen binlerce insan idam edildi. Ama bu idamlar içerisinde trajik olan ise Nazilerce tecavüze uğrayan kadınların cezalandırılmasıydı. Kadınlar açık alanlarda ifşa edilip aşağılanıyor, saçları kazıtılıyor, alınlarına Nazi sembolü olan gamalı haç çiziliyor ve topluluk içinde çırılçıplak teşhir ediliyorlardı.



(...)
min negirin!
ezê suwar bim li pišta
bozê rehwan
û bûka baranê bînim
ji zaroktiya xwe re
ji qata asîman

bihêlin!
ezê bibim teyrek û bifirim
li ser teht û zinaran
ezê dilan bi dilan girê bidim
hêviyê bigihînim evîndaran
min negirin!
negirin dixwazim baz bidim
mîna karxezalan
pêsirê min tijî şîr bûne
bila zarok bimijîn şîrê zelal

Hêvî Şanoger